

ВІДГУК

офіційного опонента доктора наук із соціальних комунікацій,
керівника Національною юридичною бібліотеки

Половинчак Юлії Миколаївни

на дисертацію **Удовика Володимира Миколайовича** на тему
«Документальні ресурси меморіальних установ інституту президентства в
сучасному інформаційному просторі: формування, склад та використання»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних
комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Актуальність теми дослідження.

Сучасний інформаційно-комунікаційний простір призводить до радикальних змін у житті суспільства, змінюючи традиційні уявлення про політичні інститути та процеси, культурні цінності, їх значущість в становленні та зміцненні демократичних структур. Важливою з точки зору національного розвитку та державотворення, політичних традицій і культури є інститут президентства. В умовах сучасного світу, який є складним і турбулентним, повним нових загроз і викликів, зростає роль особистості в політиці, зокрема президента, позаяк президенти впливають не лише на всі сфери внутрішнього життя країни, а й на глобальні цивілізаційні зміни, що відбуваються в суспільстві, а відтак зосередження уваги на дослідженні проблеми документальних ресурсів меморіальних установ інституту президентства в сучасному інформаційному просторі є наразі актуальною та потребує більш деталізованого вивчення.

Як з точки зору забезпечення збереження доступної та повної джерельної бази для цілої низки соціогуманітарних досліджень (національних історій, міжнародних відносин, політичних студій, біографістики тощо) так і з огляду на значення президентських меморіальних колекцій у системі національної пам'яті, їх місця у осмисленні державотворчих процесів та загалом національної культурної спадщини, рецензоване дослідження, що вперше у вітчизняній комунікативістиці представляє системне бачення

документальних меморіальних установ інституту президенства у світовому та українському контекстах, є надзвичайно актуальним.

Своєчасність і нагальність дисертаційного дослідження В.М. Удовика зумовлена також необхідністю вирішення протиріччя між зростанням ролі міжнародних президентських комунікацій в умовах гуманітарної кризи, військових конфліктів у світі та не достатньою розробленістю теоретико-методичних та організаційних засад роботи відповідних документальних меморіальних установ. Акумуляований в офіційних документах, матеріалах особового характеру, періодичних виданнях великий досвід діяльності установ інституту президенства потребує наукового осмислення з метою оптимізації діяльності структур, які забезпечують комеморацію досвіду, як ціннісної бази розвитку міждержавних відносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами та темами. Дисертаційна робота проводилася в межах відомчих тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Шляхи підвищення ефективності функціонування соціальних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів» (2016–2018 рр., державний реєстраційний номер 0219U000543), «Бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства» (2019–2021 рр., державний реєстраційний номер 0222U002426), «Інформаційно-аналітичний чинник подолання кризових явищ в українському суспільстві» (2022–2024 рр., державний реєстраційний номер 0212U001078), «Інноваційні бібліотечні наукові ресурси та сервіси у розвитку дослідницької інфраструктури» (2023 рр., державний реєстраційний номер 0223U002676).

Мета та завдання дослідження. Відповідно до теми дисертації автором сформульована мета роботи, яка передбачає вивчення та узагальнення світового досвіду організації і напрямів діяльності меморіальних установ інституту президенства у країнах світу щодо формування та популяризації президентської документальної спадщини з акцентуванням на можливості зіставлення з українським досвідом та перспективами його розвитку,

визначення сучасних світових тенденцій меморіалізації президентської влади.

Органічно до теми і мети роботи сформульовані дослідницькі завдання дисертації, об'єкт і предмет дослідження, окреслені хронологічні та територіальні межі роботи.

Високий науковий рівень достовірності і обґрунтованості наукових положень, висновків і результатів дисертації В. М. Удовика забезпечується, по-перше, коректним застосуванням комплексу наукових підходів і методів, серед яких виділено наукові підходи: соціокомунікаційний та системний. Їх застосування зумовлено специфікою дослідження. Застосування бібліотекознавчих та соціокомунікаційних методик і наукознавчих методичних засад структурування системи науки та її складників дозволило йому отримати виважені, науково обґрунтовані положення, висновки та рекомендації, які мають важливе науково-теоретичне і практичне значення.

По-друге, достатній рівень вірогідності наукових висновків дисертації В. М. Удовика ґрунтується на звертанні до наукових ідей, напрацьованих вітчизняними і зарубіжними вченими в галузі бібліотекознавства, архівознавства та музеєзнавства щодо концепцій створення, формування фондів та документальних колекцій інституту президентства, тенденцій їхнього розвитку; опрацюванні вітчизняних та зарубіжних публікацій, що стосуються питань формування, організації збереження, надання публічного доступу та популяризації документальних ресурсів з проблематики інституту президентства в країнах світу, а також численних профільних ресурсів Інтернету за темою дисертації і суміжних із нею (разом 477 найменувань).

По-третє, достовірність результатів дисертації забезпечує достатня джерельна база дослідження та належний її науковий аналіз, а також глибока та системна включеність автора до теоретичних і практичних аспектів функціонування президентських меморіальних установ.

Глибина аналізу матеріалу та узагальнення результатів дослідження вигідно відрізняють рецензовану роботу, забезпечують достовірність

отриманих особисто автором результатів дисертації та вірогідність його наукових висновків і рекомендацій.

Новизна дослідження та отриманих результатів і їх достовірність є безперечними і полягають у тому, що це перша кваліфікаційна праця докторського рівня, в якій на основі системного та ґрунтовного вивчення понад 90 президентських меморіальних установ у різних країнах світу сформовано бачення і визначено поняття «меморіальні установи інституту президентства», під якими автор розуміє всі інституції, що акумулюють та популяризують пам'ять про президентів чи загалом інститут президентства певної країни. Автором було проаналізовано та узагальнено специфіку представлення у інформаційному просторі президентських бібліотек, архівів, музеїв, іменних фондів та громадських інститутів, які зберігають архівні документи та матеріали, бібліотечні фонди, електронні мережеві ресурси, музейні предмети, пов'язані з виконанням президентами своїх повноважень.

Компаративне дослідження форм організації документальних колекцій президентської влади дозволило дисертанту виявити специфіку роботи меморіальних президентських установ залежно від регіональних характеристик та особливостей політичних режимів.

Удовик В.М. здійснив поглиблене теоретичне узагальнення діяльності президентських меморіальних інституцій, особливостей формування та збереження спеціалізованих документальних колекцій президентської влади, поширення інформації про інститут президентства і документальної підтримки влади в різних країнах, у зв'язку з чим розвинув засади дослідження меморіальних президентських установ як об'єкту бібліотечної діяльності.

Головний науковий результат, який відповідає меті і завданням дослідження, полягає, на нашу думку, в концептуалізації найважливіших аспектів комплексів документальних джерел президентських бібліотек і музеїв, що розкривають особистість президентів та у розробленій автором класифікації меморіальних установ за типом та видовим складом документів.

Наукову новизну засвідчує авторська модель Президентської бібліотеки-музею на основі осмислення досвіду модернізації діяльності Фонду президентів України, дослідження джерельних комплексів, розширення напрямків з використанням успішних практик, новітніх технологій та видів популяризації колекційного фонду.

Тож загалом дослідження розв'язує важливу проблему, пов'язану з розвитком спеціалізованих документальних колекцій інституту президентства, специфіку їхнього формування, представлення в інформаційному просторі, а також забезпечує суттєвий внесок у розвиток методології наукової галузі соціальних комунікацій та у практику соціокомунікаційної діяльності в галузі створення та поширення аналітико-прогностичної інформації з проблематики інституту президентства.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, висновки, наукові положення, викладені у дисертації, належать автору особисто. Слід відмітити, що здобутки дослідження достатньо повно викладені у 42 наукових публікаціях, серед яких розділи у колективних монографіях, фахові вітчизняні та закордонні журнали, у тому числі у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus, Web of Science, збірники наукових праць та тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Значущість висновків здобувача для науки і практики полягає у висвітленні історії створення та особливостей функціонування меморіальних бібліотечних, музейних і архівних колекцій, пов'язаних з інститутом президентства в різних країнах світу. Проаналізовано унікальні характеристики формування документальної спадщини цього інституту, що охоплює архівні документи, бібліотечні фонди, музейні експонати, бібліографічні джерела та електронні ресурси. У комплексі вони дозволяють створити найповніше уявлення про загальні та специфічні аспекти розвитку інституту президентства, розкрити особистісний образ президентів, суспільно-політичний контекст їхнього правління, а також багатогранну діяльність, пов'язану з різними сферами державного життя. Зокрема,

приділено увагу політичному і соціокультурному аспектам президентської влади та її популяризації. Практична цінність дисертації ґрунтується на можливості активного впровадження результатів дослідження для подальшого розвитку спеціалізованих колекцій, присвячених тематиці вищої державної влади. Крім того, її результати можуть бути використані у викладанні курсів з історії формування колекцій у галузях бібліотечного фондознавства та документознавства.

В логічній послідовності, відповідно до обраної мети, побудована структура дисертації В. М. Удовика, яка послідовно розкриває вирішення його завдань та включає вступ, шість розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг дисертаційного дослідження 434 сторінки, з яких основний текст становить 339 сторінок, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень докторського рівня.

Робота написана грамотною державною мовою. Тексту рукопису притаманна цілісність та пов'язаність. Термінологія дисертаційної роботи є загальноновизнаною. Словосполучення та назви, які часто зустрічаються в тексті, виокремлено в переліку умовних позначень та скорочень на початку дисертації. Оформлення як дисертаційної роботи, так і автореферату відповідає відповідним вимогам, при цьому автореферат стисло передає зміст дисертації і не містить наукових висновків, які відсутні в дисертації.

У вступі дисертантом обґрунтовано актуальність обраної теми, ступінь розробленості проблеми, окреслено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його методологічні засади; виокремлено новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації автора.

У першому розділі «*Історіографія та джерельна база*» проаналізовано історіографію досліджуваної проблематики, джерельну базу та методологію дослідження. Дисертантом запропонована логічно обґрунтована класифікація та періодизація історіографії, проаналізовані та систематизовані праці американських дослідників (Б. Хафбауер, Ф. Блоуїн,

Л. Кокран та ін.), співробітників президентських бібліотек США (Дж. О'Нілл, Р. Грінвелл та ін.), фахівців із країн Європи (Д. Доу, Т. Гертфельдер П. Каруччі, І. Свенчак-Василевська та ін.) та України (Л. Левченко, Я. Чепуренко, Н. Стрішенець, Галаган, С. Польовик та ін.) та зроблено висновок про актуальність підготовки комплексного дослідження про президентські меморіальні установи в країнах світу. Розглядаючи дослідження президентських бібліотек США дисертант аргументовано доводить започаткування традиції та сталість розвитку американських президентських меморіальних установ та поширення їхнього досвіду практично по всьому світу, тому й дослідження самих цих установ привертає увагу науковців, а також періодичні політичні дискусії у парламенті США.

У третьому підрозділі дисертант детально представив методологію дослідження, цілком аргументовано довів доцільність застосування комплексу наукових методів для досягнення конкретних цілей та розв'язання дослідницьких завдань. Системність методологічної бази дозволила В. М. Удовику вивчити соціокомунікаційні аспекти діяльності президентських меморіальних установ, визначити основні напрямки та методики.

Другий розділ *«Видова класифікація форм організації збереження та джерел формування документальної спадщини інституту президентства»* присвячено систематизації комплексу джерел для системного вивчення інституту президентства та класифікації президентських меморіальних установ у країнах світу за організаційною структурою, формою, підпорядкуванням, видами накопичених ресурсів, видами діяльності установи та публічним доступом в інформаційному просторі шляхом. Дисертантом багато уваги приділяється аналізу джерел прямої мови президентів як одного із джерел вивчення функціонування інституту президентства, зокрема публічні виступи, звернення до нації та парламенту, а також авторські видання.

Третій розділ *«Документально-бібліотечні зібрання президентської проблематики на американському континенті»* висвітлено історію

створення президентських бібліотек у США, розглянута типологія цих інституцій, визначено перспективні напрями розвитку та проблемні питання. окрема увага приділена проектам «усної історії» як одному із джерел поповнення документальних фондів та можливості вивчення постатей президентів і особливостей їхньої політики через призму сприйняття соратниками та опонентами. У другому підрозділі увага приділена інформаційно-аналітичному забезпеченню інституту президентства з боку громадських, університетських та державних установ. Тут же дисертант робить порівняльний аналіз американського досвіду із українською традицією. Науково-дослідні організації аналітико-прогностичного спрямування виступають як джерело накопичення документальних ресурсів з метою їхнього аналізу для вироблення джерельної бази експертного середовища, на який спирається президентська влада.

Четвертий розділ *«Європейська традиція збереження спадщини президентства»* висвітлює президентські меморіальні установи в країнах Європи. Дисертант приділив багато уваги аналізу мережі цих установ застосувавши географічний та історичний принципи. Він наводить аргументи на користь відмінності європейської традиції від американського досвіду, хоча останній і став поштовхом для заснування власних президентських меморіальних установ. Так, в європейському інформаційному просторі, враховуючи відсутність, у більшості випадків, сталого політичного розвитку та наступності влади за останню сотню років, склався порядок відзначення, насамперед, визначних політичних діячів, зокрема президентів. І як слушно зазначає дисертант «попри деякі винятки (Франція, Фінляндія), у Європі президентські музеї не йдуть у порівнянні з американськими президентськими бібліотеками у монументальності, залучені фінансуванні та популяризаторських заходах» (с. 246). Удовик В.М. доводить закономірність між авторитетом постаті президента в національній історії та виокремленням його спадщини, а також його політичний вплив на залучення фінансових

ресурсів для побудови власної скарбниці зі збереження та популяризації документальної спадщини.

П'ятий розділ *«Мережа спеціалізованих бібліотечно-музейно-архівних установ в країнах Азії та Африки»* присвячено досвіду створення президентських меморіальних установ в країнах Азії та Африки. Автор зауважує, що «найбільш спільною рисою для цих країн та відмінністю від Європи та Америки, це довгий період правління перших президентів незалежних держав» (с. 293), що вплинуло на специфіку діяльності не лише меморалізації, а й на створення певного культу. Проте, дисертант висвітлив і успішні цифрові проекти з просування історичних наративів і патріотичного виховання в Президентській бібліотеці Азербайджану та мережі президентських меморіальних установ у Казахстані. Розглядаючи меморіальні президентські структури в країнах Африки, Удовик В.М. розглянув найбільш представлені у інформаційному просторі президентську бібліотеку в Нігерії та музеї в Тунісі, які за допомогою архівних матеріалів, артефактів та інтерактивних технологій висвітлюють через призму лідерства історію державності своїх країн. А на прикладі президентських бібліотек Індонезії, автор відзначає переваги створення меморіальних установ для розвитку туристичної галузі.

У шостому розділі *«Документальні ресурси інституту президентства в Україні»* проаналізовано українська специфіка формування, збереження та популяризації документальних ресурсів інституту президентства, розглянуті архівні документи та матеріали, які містяться у центральних та регіональних архівних установах України, а також висвітлено історію, основні напрями діяльності, здобутки та накопичені документальні фонди українського аналогу президентської меморіальної установи – Фонд Президентів України при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. До важливих наукових результатів у цьому розділі слід віднести обґрунтування дисертанта необхідності актуалізації наукових досліджень інституту президентства в

Україні, популяризації інформації про його діяльність, зокрема й висвітлення віддзеркалення кроків президентської влади на сторінках світових ЗМІ.

Слід відзначити намагання Фонду Президентів України вже сьогодні використати світовий досвід щодо можливостей формування різноманітних інформаційних ресурсів та створення на їх основі аналітико-прогностичної інформації щодо діяльності президентської вертикалі влади в Україні для інформаційно-аналітичного забезпечення президентських структур та інформування громадськості про важливі кроки вищого керівництва країни щодо розширення міжнародної військової, гуманітарної підтримки Україні під час військової агресії проти неї і заходи у напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Заслуговує на увагу запропонована модель створення Президентської бібліотеки-музея, яка дозволить збільшити можливості як формування документальних фондів, так і їх представлення більшої кількості користувачів і дослідників історії діяльності президентської влади.

«Загальні висновки», що містять підсумки всього дослідження, науково достовірні, представляють вагомі відповіді на поставлені дисертанткою завдання.

Оцінюючи дослідження В. М. Удовика в цілому позитивно, відзначаючи повноту, вагомість проведеного дослідження, слід задля об'єктивності висловити деякі **побажання і зауваження**:

По-перше, автор, розглядаючи видову класифікацію форм організації збереження та джерел формування документальної спадщини інституту президенства (розділ 2 роботи), зупиняється на класифікації, типології та специфіці президентських документальних колекцій загалом, далі характеризує групи джерел як бази для формування документальної спадщини та дослідження інституту президенства. У зв'язку з цим виникає питання: наскільки виправданим є виокремлення авторських текстів президентів як особливих джерел дослідження президентської влади окремим параграфом на фоні ґрунтовного аналізу всіх інших джерел у

попередньому параграфі. Тим більше, зважаючи на максимальну доступність і збереженість саме цього типу джерел.

По-друге, в розділі 3.1, присвяченому специфіці діяльності Президентських меморіальних інституцій США, йдеться, зокрема, про усноісторичні дослідження цих установ. При цьому автор тут же (с. 111-115) розглядає загалом усноісторичні дослідження як науковий напрямок, зокрема згадує і українські проекти. Вважаємо, що така теоретична довідка методологічного та джерелознавчого характеру була б доцільнішою в контексті інших розділів дисертації.

По-третє, у дисертації розглядаються меморіальні установи, пов'язані із персоналіями окремих президентів, і складають вони помітну частину досліджених. Автор у цьому контексті зупиняється на розгляді біографій діячів, особисті колекції яких лягли в основу створених меморіальних установ. Водночас вважаємо, що поряд із характеристиками цих, без сумніву, непересічних діячів, було б доречним посилити інституційний аспект, розширивши, наприклад, історичні довідки про інститут президентства у різних країнах.

Також впадає у вічі деяка диспропорція у розмірах параграфів, зокрема, у розділі 1. Можливо, параграф, що коротко характеризує джерельну базу дослідження, було б логічно об'єднати із історіографією питання, щоб не дробити структуру роботи.

Проте зазначені зауваження не є визначальними, вони носять рекомендаційний характер і не знижують високого наукового рівня виконаної роботи та отриманих результатів.

Підводячи підсумок слід зазначити, що дисертація є самостійним дослідженням, яке представляє історію створення, специфіки та розвитку спеціалізованих меморіальних документальних колекцій у різних країнах світу із можливістю втілення кращого досвіду в Україні, закладає основи поглибленого вивчення успішних практик

формування та популяризації інформаційних ресурсів у просвітницькій діяльності через призму функціонування інституту президентства.

Автореферат дисертації адекватно передає її зміст, аргументацію, логіку побудови, ступінь наукової новизни, теоретичне значення отриманих результатів і можливості науково-практичного їх застосування. Основні положення та результати дослідження знайшли своє відображення у публікаціях здобувача. Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідає чинним вимогам.

Дисертація відповідає зазначеній спеціальності та профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Актуальність обраної теми роботи, повнота викладу, новизна результатів, їх теоретична та практична значущість, ступінь обґрунтованості основних положень і висновків дозволяють стверджувати, що дисертаційне дослідження у вигляді рукопису «Документальні ресурси меморіальних установ інституту президентства в сучасному інформаційному просторі: формування, склад та використання» відповідає вимогам МОН України та п. 7, 8 й 9 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 1197 від 17 листопада 2021 р., які висуваються до докторських дисертацій, а її автор Удовик Володимир Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент
доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
керівник Національної юридичної бібліотеки
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

Юлія ПОЛОВИНЧАК

